

חינוך דו-לשוני במדינת ישראל

מוגש על ידי "יוזמות קרן אברהם"
בשיתוף "מרחבים - המכון לאזרחות משותפת בישראל"
ו"יד ביד - המרכז לחינוך יהודי ערבי בישראל"

רקע

השפה, המשמשת בראש ובראשונה כאמצעי תקשורת, מבטאת גם זהות, תרבות ומורשת ומעבירה תכנים ורגשות. ידיעת שפתו של האחר וקבלתה כביטוי לתרבותו ולתפיסותיו היא תנאי הכרחי להכרת האחר ולהבטחת יחסים שוויוניים יותר בין קבוצות שונות באוכלוסייה.

למערכת החינוך תפקיד חיוני ביצירת שוויון בין אזרחי המדינה, שכן היא המופקדת על החינוך לערכים שוויוניים ולקידום שוויון הזדמנויות. ההתייחסות לשפה הערבית במדינת ישראל בכלל ובמערכת החינוך בפרט מהווה, על כן, גורם חשוב בהבניית המציאות הישראלית הרב-תרבותית ובהתמודדות עם מערכת היחסים המתוחה והאי-שוויונית בין יהודים וערבים אזרחי המדינה.

מתוך הכרה בצורך לשפר את ההבנה, הדיאלוג והיחסים המשותפים בין אזרחיה היהודיים והערביים של ישראל, עולה חשיבות חיוק מעמדה של השפה הערבית במרחב הציבורי-תרבותי בישראל ובמיוחד במערכת החינוך. בראש ובראשונה - קידום לימוד השפה הערבית, הדבורה והכתובה, והתרבות הערבית.

המצב הקיים

בישראל לומדים תלמידים יהודיים וערביים במערכות חינוך נפרדות, אשר כל אחת מתנהלת בשפתה. אולם, בעוד שבמערכת החינוך הערבית נלמדת העברית כמקצוע חובה החל בכיתה ג' וכלה בבחינת הבגרות, הרי שבמערכת החינוך היהודית מקומה של השפה הערבית זניח ולעתים אף נפקד. למרות היותה שפה רשמית בישראל, שהוראתה מתחייבת על-פי חוק, ועל אף היותה שפת אמם של למעלה ממיליון אזרחים במדינה, שיעור היהודים הלומדים ערבית בבתי"ס נמוך ושיעור הדוברים את השפה בתום הלימודים זעום. חוסר איזון זה בהכרת שפתו של האחר מנציח את חוסר הלגיטימציה ואת אי-ההכרה בחשיבות השפה, את היעדר הדיאלוג ובעיקר את אי-השוויון בין אזרחיה היהודיים והערביים של המדינה. החובה ללמוד ערבית, בהיקף של 3 שעות שבועיות, חלה כיום על תלמידי כיתות ז'-י' בכל בתי הספר הממלכתיים בארץ. אולם, בפועל חובה זו מתמלאת באופן חלקי בלבד. בתי"ס על-יסודיים רבים אינם מלמדים ערבית או מציעים אותה כמקצוע בחירה בלבד, ואילו ברוב חטיבות הביניים במערכת החינוך הממלכתית-דתית ובחטיבות העליונות בבתי"ס הטכנולוגיים לא מתקיימים לימודי ערבית כלל.

יתר על כן, הגישה הממסדית המסורתית להוראת הערבית דוגלת בלימוד הערבית הצחה (הספרותית) בלבד. ברם, השפה הצחה אינה משמשת בחיי היומיום לתקשורת בינאישית. גישתה זו של מערכת החינוך תרמה לאורך השנים לביקוש נמוך ללימודי השפה הערבית וכפועל יוצא גם להעמקת פערים ולתקשורת לקויה עם אזרחי המדינה הערביים.

קשיים וחסמים בהוראת הערבית

- **דימוי פוליטי** - קיימת איבה ראשונית כלפי השפה ודובריה, וחלק ניכר מהציבור, כולל הורים ותלמידים, חש אי-רצון (ואף דחייה של ממש לעיתים) ללמוד את השפה, הנתפסת כ"שפת אויב".
- **מעמד נמוך של מקצוע הערבית** - הדבר משתקף באי-אכיפת חובת לימוד הערבית במערכת החינוך ובתפיסה הרווחת בקרב הורים ותלמידים כי לימוד ערבית אינו הכרחי ואינו מועיל.
- **בעיות בתחום ההוראה** - הוראת הערבית מתאפיינת בריבוי גישות (הוראת הערבית הספרותית או המדוברת או שילובן, עיתוי הלימוד, וכו'); בידע חסר של המורים, בעיקר בהבעה בע"פ (בספרותית ובמדוברת) ובתרבות הערבית. כמו כן, ישנו מחסור כרוני במשאבים ובעיקר בשעות הוראה במערכת החינוך.

◀ המשך

כנס יפו - יהודים וערבים בישראל 2007

مؤتمر يافا - الشراكة العربية اليهودية في إسرائيل 2007

יוזמות מוכחות בשטח

בשנים האחרונות אנו עדים ליוזמות ותכניות חדשות ללימוד ערבית, המתקיימות בחלקן בשיתוף עם משרד החינוך. יוזמות אלו כוללות, בין היתר, תכניות ללימוד ערבית מדוברת לצד הערבית הספרותית בבתי"ס היסודיים, לימודי תרבות ערבית עכשווית, שילוב מורים ערביים בהוראת הערבית, מסגרות לימודים דו-לשוניות ורב-תרבותיות, תקשוב ועוד. שתי יוזמות מובילות, המופעלות בתיאום מלא עם משרד החינוך, הן התכנית "יא סלאם" של מיזם "השפה כגשר תרבותי" של יוזמות קרן אברהם והתכנית "בואו נדבר" של מרחבים: המכון לאזרחות משותפת בישראל. יוזמה בולטת נוספת היא בתי הספר הדו-לשוניים, שבהם לומדים תלמידים יהודיים וערביים יחד בשתי השפות. מחקרי הערכה מראים כי שלוש היוזמות הנ"ל מביאות לשיפור משמעותי ברמת הידע של התלמידים וביחסם אל השפה ואל דובריה ולהגברת המוטיבציה ללימודי ערבית. מחקרים אלו, יחד עם הביקוש הגובר לתכניות אלה מצד בתי הספר והרשויות המקומיות, מראים כי ניתן לשלב כוחות עם משרד החינוך והרשויות וכי הדבר תורם להצלחת התכניות.

קריאה לפעולה

קריאה למשרד החינוך למימוש האמור בחוק חינוך ממלכתי: "להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל" (סעיף 11, חוק חינוך ממלכתי, התש"ס).
לכן, על משרד החינוך:

- לבחון ולהעריך את היוזמות החדשות והתכניות הקיימות ולעדכן את תכנית הלימוד בהתאם לממצאים.
- לפעול לשיפור הכשרת המורים לערבית ולשילוב מורים ערביים במערכת, לאכיפת לימוד ערבית כמקצוע חובה ולהרחבתו לבתי"ס היסודיים והתיכוניים ולהפיכת מפגשי יהודים-ערבים כחלק מובנה בתכנית הלימוד.

על ממשלת ישראל ומשרד החינוך להקצות את המשאבים הדרושים כדי להרחיב ולהעמיק את הוראת השפה והתרבות הערבית, תוך שימת דגש על מוסדות חינוך בערים ובאזורים מעורבים.

קריאה לוועדת החינוך של הכנסת - לקדם מהלך שיוביל לחקיקה, שתכליתה לחייב את הוראת השפה הערבית (המדוברת והספרותית) והתרבות בכל בתי"ס היסודיים והעל-יסודיים, ולקבוע אמצעים לפיקוח ואכיפה. כמו כן, על ועדת החינוך של הכנסת לפעול להקצאת משאבים נוספים להוראת השפה הערבית.

קריאה לשרת החינוך ולשר התרבות המדע והספורט - להקמת גוף ציבורי למעקב ולליווי, שיעסוק במעמדה ובביטוייה של התרבות והשפה הערבית במרחב התרבותי-החינוכי בישראל. ועדה זו תכלול אנשי ציבור, נציגי האקדמיה ואנשי תרבות, ותפקידה יהיה להעלות את נושא הדו-לשוניות לסדר היום הציבורי.

